

Марія Срібна

**НАРУКАВНІ ЕМБЛЕМИ ДОБРОВОЛЬЧИХ БАТАЛЬЙОНІВ
З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НМІУ**

Нарукавні емблеми в Україні називали по-різному: нашивки, шеврони, нарукавні знаки. 24 жовтня 2002 р. на конференції Українського геральдичного товариства на підставі досвіду як української, так і іноземних армій, М.В. Слободянюк запропонував називати цей вид військової емблематики «нарукавними емблемами». Підтвердженням слугував аналіз використання в українській мові назв для цього предмета військової уніформи. Емблемами можуть бути й не нарукавні емблеми, наприклад, металева відзнака, емблема на головному уборі тощо; шеврон – (з фр. *chevron* – кроква) – це нашивка кутової форми, яка робиться з галуна, тасьми або шнура на різних частинах військового обмундирування, що служить, для визначення рангу (військового звання) або кваліфікації (участі в бойових діях та ін.) військовослужбовця. Нарукавна нашивка або нарукавний знак – неточне визначення. Поняття «розпізнавальний знак» значно вужче за змістом, аніж поняття «емблема», а крім того, може існувати в різних варіаціях. Тому для визначення власної символіки військових частин в тих випадках, коли емблему створюють саме для носіння на рукаві військової уніформи, будемо використовувати термін «нарукавна емблема» [14].

Історія розвитку військової емблематики, її виникненню та становленню присвячено чимало досліджень. Зокрема, змістовними є праці канд. іст. наук, заступника начальника відділу військової символіки та геральдики Генерального штабу Збройних сил України М. Чмиря [17, 6–7; 19, 137–146], який у 2006 р. захистив дисертацію «Символіка Збройних Сил України 1917–1920 рр.», у якій проаналізував елементи символіки та виокремив її основні складові частини [18]. Крім того, простежено процес зародження та формування традицій української військової символіки того періоду та надано рекомендації щодо використання досвіду збройних сил українських державних утворень 1917–1920 рр. в символіці сучасних Збройних сил України. Означеній проблемі також присвячені праці О. Муравйова [5; 6; 7; 8; 9], С. Музичука [4, 21], М. Хорошунова [16], М. Слободянюка [15, 98–114].

Фондову колекцію НМІУ постійно поповнюють матеріали воєнних дій на Сході України, зокрема, нарукавні емблеми добровольчих батальйонів, які беруть участь у захисті територіальної цілісності України: «Донбас» (Т-9754–9756), «Азов», «Айдар» (Т-9747–9748), «Харків-І» (Т-9742), «Слобожанщина» (Т-9743), «Золоті ворота» (Т-9744), «Чернігів» (Т-9745), «Івано-Франківськ» (Т-9746), «Правий сектор», Київський козацький полк ім. Т. Шевченка (Т- 9758-9760), «Georgia National Legion» (Т-9749, 9751) тощо.

Добровольчі батальйони були створенні на базі Самооборони Майдану після захоплення в 2014 р. російськими військами Криму та з початком воєнних дій у Донецькій та Луганській областях. Згодом до них приєдналися люди, які з різних причин не могли або ж не хотіли служити в регулярних частинах: люди старшого віку чи навіть ті, хто мав судимості, а також іноземці. Бійці на військовій формі носять як офіційні нарукавні емблеми своїх батальйонів, так і неофіційну символіку, зокрема «УКРОП» (Т-9757), «КІБОРГИ», «Думай головою и прикрывай задницу», «Смерть ворогам» (Т -9761) [10]. Автором багатьох нарукавних емблем («УКРОП», «ДОНБАС», «Цинічний Бандера») є Андрій Єрмоленко – автор нових гербів українських міст, серії робіт з Т. Шевченком – рок-зіркою, міліціонером та Буддою, портретів Н. Махна. За словами митця, історія нарукавних емблем почалась з Майдану: «Ми стояли з художниками тоді у Мистецькому барбакані, до нас почали приходити хлопці із сотен з проханням зробити лого сотні і шеврон. Першими попрохали хлопці із другої сотні. Я бомбанув їм, такі були бейсбольні біти та протигаз у шоломі – це був перший шеврон. А потім понеслось: почалась війна, почали з'являться батальйони. Я робив шеврони для них. Далі з'явилась ідея створити нову геральдику для міст, щоб показати, що Україна єдина. З'явився герб Одеси, Дніпропетровська, Донбасу...» [13].

Рис. 1. Шеврон нарукавний «УКРОП» командира Київського козацького полку ім. Т. Шевченка Українського Реєстрового Козацтва А. Мойсеєнка.

А. Єрмоленко не любить називати себе художником: «Художник – це щось таке велике, а я так – дизайнер-прикладник, майстерило. Малювати – це завжди було моє хоббі, я з дитинства займався і цікавився, але ось навчатись пішов на хіміка. Вчився на аспірантурі, писав кандидатську, а потім в один прекрасний момент, коли сидів у лабораторії і дивився на самописець, а поруч у реакторі ковбасились бактерії, я зрозумів, що так і пройде моє життя. І я усвідомив, що це мені не подобається. Наступного ж дня я написав заяву на звільнення і пішов малювати. Розмальовував церкви, ікони малював, оформляв книжечки, веб-дизайном займався. А от як я з хімією зав'язав, моє хоббі стало моєю роботою і тепер я не маю хоббі» [13].

Рис. 2. Шеврон на спину «Батальйон спеціального призначення «ДОНБАС». 2015 р. Україна.

Говорячи про символіку емблеми «УКРОП» (рис. 1), завідувач музею Академії сухопутних військ (м. Львів) полковник М. Слободяк зазначив: «Українці – укропи, це така наша рослинність, яка не дає можливості російським будякам на нашій території виростити».

На нарукавних емблемах батальйонів зображені різні символи, які містять певну інформацію. Зокрема, дуже часто зображують зооморфні символи – птахів, тварин, які підкреслюють силу, спритність та відвагу. 15 травня 2014 р. у батальйону «Донбас» з'явився нарукавний знак – сокіл, що летить вниз, який нагадує тризуб – герб України. Його автор А. Єрмоленко, розробив два варіанти. На першому (для носіння в польових умовах) – сокіл на чорному тлі (рис. 2), на другому (для парадів та офіційних заходів) – сокіл на тлі жовтого сонця та блакит-

ного неба, які створюють силуети на вугільно-чорній воді (прапор Донецької області) (рис. 3). Згодом були створені нашивки в захисних кольорах для носіння на камуфляжній формі та кругла версія для носіння на плечі чи береті. Після входження «Донбасу» до складу Нацгвардії, бійці батальйону почали носити на лівому плечі нашивку НГУ, а на правому – нашивку «Донбасу» [10].

Рис. 3. Шеврон нарукавний батальйону спеціального призначення «ДОНБАС». 2015 р. Україна.

Рис. 4. Шеврон нарукавний полку «Азов».

У добровольчі батальйони Нацгвардії увійшов і батальйон «Азов», пізніше перетворений на полк. Його емблема у формі геральдичного щита у державних жовто-блакитних кольорах викликає чимало дискусій (рис. 4). На ній зображено море, що дало назву батальйону, «руна Чорного Сонця» (сакральний солярний символ давніх слов'ян та скандинавів, пов'язаний з богами Сварогом, Ареем, Перуном) та символ Національної Ідеї, утворений латинськими літерами N та I (National Idea). Командир батальйону А. Білецький зазначив, що цей символ з'явився серед українських націоналістів-патріотів (організації «Свобода» та «Патріот України») у 1991 р.: «Спочатку символом батальйону обрали стилізований тризуб. Але більшість хлопців прийшли з правого руху, і «Ідея Нації» стала народним знаком батальйону, а потім він з'явився на шевронах» [3]. Як повідомляє прес-служба «Азова», при виборі символу вони керувались його українським змістом, не проводячи паралелі з середньовічною німецькою геральдиком, тим більше – з символікою націонал-соціалістичної Німеччини. Центральною

фігурою емблеми «Азов» (т. зв. «Крюк») є один з поширених серед української шляхти та козаків субрунічних символів – «вовчий гак», який захищав від вовкулаків, а в подальшому став геральдичним символом вовчої ями. Сьогодні означений знак присутній на гербах таких європейських міст як Дассендорф, Бургведель, Ільфесхайм. У XV ст. він став емблемою кількох селянських повстань і отримав значення свободи та незалежності, а у військовій геральдиці – силового захисту, дзеркального відображення будь-якого нападу [11].

Доволі цікавий науковний знак у добровольчого батальйону «Айдар» (Т-9747, Т- 9748) [10]. Символом батальйону є нічний птах-мисливець – пугач (рис. 5), латинське найменування якого означає «сова сов». Батальйон «Айдар» отримав назву на честь однойменної ріки, на берегах якої відбувся перший бій формування. За час воєнних дій на Сході України «Айдар» брав участь у багатьох бойових операціях як 24-й окремий штурмовий батальйон [2].

Рис. 5. Шеврон науковний добровольчого батальйону «Айдар» МОУ, використовувався під час проведення АТО на Сході України у 2014 р.

Різносторонні науковні емблеми батальйонів «Правого сектора» (Добровольчий український корпус – ДУК) відрізняються за регіонами їх створення (рис. 6): Інформаційний відділ «ДУК-інфо»; 1-й (Закарпатський), 2-й (Львівський), 3-й (Волинський), 4-й (Івано-Франківський), 6-й (Тернопільський), 7-й (Хмельницький), 10-й ім. О. Музичка (Рівенський), 12-й (Херсонський), 13-й (Київський), 14-й (Дніпропетровський), 15-й (Харківський), 16-й (Чернівецький) та 17-й (Полтавський) запасні батальйони і 9-й окремий батальйон (Запорізький) [12].

Рис. 6. Шеврон науковний Добровольчого Українського Корпусу.

Складовими частинами символіки Правого сектору є тризуб з мечем – історичний символ Організації українських націоналістів під проводом Є. Коновальця. Прапор червоно-чорний – це знамено революційного українського націоналізму, історично – прапор ОУН С. Бандери, який для Правого сектора є ідейним натхненником.

Батальйони «Правого сектора» і «ОУН» не ввійшли до складу ЗСУ і офіційно не підкоряються ні Міністерству оборони, ні Міністерству внутрішніх справ. Незважаючи на невизначений статус (переговори про підпорядкування їх ЗСУ зтягуються, оскільки батальйони не погоджуються на варіанти, за яких буде порушена їхня внутрішня структура), батальйони «Правий сектор» і «ОУН» співпрацюють зі штабом АТО [12]. Бійці «Правого сектора» перебувають там, де відбувається значне протистояння. Одним із прикладів спроби співпраці між «Правим сектором» та структурами армії є призначення Д. Яроша радником начальника Генштабу ЗСУ. Приймаючи пропозицію, Д. Ярош наголосив, що батальйони «Правого сектора» готові підпорядковуватися армії в операціях, пов'язаних із захистом України від зовнішнього ворога.

В усіх добровольчих батальйонах служать українські патріоти. Однак їхні погляди, політичні уподобання та концепції розвитку держави відрізняються. Серед добровольчих батальйонів є як такі, які не позиціонують себе як «політичні», так і пов'язані з конкретними ідеологіями. Наприклад, у першому складі батальйону «Донбас» служили разом мешканець Києва та активний учасник Євромайдану на прізвисько Рейдер (загинув у бою під Карлівкою у липні 2014 р.) і Музикант, раніше один з організаторів Антимайдану в Донецьку. Останній, не будучи прихильником нової влади, вступив до батальйону, щоб боротися з сепаратизмом та російською агресією [1].

Таким чином, нині існує велика кількість нарукавних емблем, і кожна є унікальною, як і унікальні самі батальйони. Добровольчі батальйони були створені як підрозділи для підтримки дій регулярних військ, а їхня емблематика увібрала історичні традиції. Запровадження нових нарукавних емблем дає змогу уніфікувати військову символіку відповідно до структурних змін у ЗСУ та Нацгвардії, забезпечує візуальне розпізнавання батальйонів та підкреслює спадковість традицій української військової емблематики. Добровольчі батальйони в Україні є символом героїзму та відваги. А для сепаратистів і російських ЗМІ – ворогом № 1.

Джерела та література

1. Гуральська А. **Звіт: Добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечності** [Електронний ресурс]. **Національний антикоррупційний портал «Антикор»**. 11.06.2015 р. – Режим доступу: http://antikor.com.ua/articles/46226zvit_dobrovoljchi_bataljoni_viniknennja_dijalnistj_superechnosi – Назва з екрана.
2. Історія батальйону «Айдар» [Електронний ресурс]. **Офіційний сайт батальйону «Айдар»**. – Режим доступу: <http://aidar.kiev.ua/%D1%96stor%D1%96ya-bataljonu> – Назва з екрана
3. Комбат «Азова» заперечує зв'язок символіки батальйону з нацизмом [Електронний ресурс]. **Новини України. Суспільство**. – 22.06.2015. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/kombat-azova-otritsaet-svyaz-simvoliki-batalona-1434961363.html> – Назва з екрана
4. Музинчук С. Отличительные знаки частей ВМС Украины // **Форменная одежда**. 1998, № 1.
5. Муравйов О. З метою удосконалення військової символіки та емблематики // **Армія України**. 2002, 29 січня.
6. Муравйов О. Нарукавні емблеми військових начальних закладів, затверджені у 2008 р. // **Знак**. Ч. 45.

7. Муравйов О. Родам військ і службам – нові емблеми [Електронний ресурс]. **Народна Армія**. 05.06.2007. – Режим доступу: http://vijsko.milua.org/M_il.htm – Назва з екрана
8. Муравйов О. Як виглядатимуть нові емблеми Збройних Сил України? // **Народна армія**. 2002, 26 січня.
9. Муравйов О., Чмир М., Корж Н., Лук'яненко Т. Символіка Військової служби правопорядку у Збройних Силах України // **Вісник Української академії геральдики, товарного знаку та логотипу**. 2006. № 65.
10. НМІУ. Колекційний опис № 876. Т. 2.
11. Полк «Азов» пояснив значення символу на своєму шевроні. 18.01.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.0629.com.ua/article/717371> – Назва з екрана
12. Офіційний сайт організація «Правий сектор» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravuysektor.info/> – Назва з екрана
13. Револьвер О. Художник Андрій Єрмоленко: «Не треба соромитись бути собою» [Електронний ресурс]. **Style Insider**. 11.05.2015. – Режим доступу: <http://styleinsider.com.ua/2015/05/hudozhnik-andrij-yermolenko-ne-treba-soromitis-buti-soboyu/> – Назва з екрана
14. Символіка Збройних Сил України. Військова символіка [Електронний ресурс]. **Українське геральдичне товариство**. – Режим доступу: http://uht.org.ua/ua/part/vijsjkova_symvolika/ – Назва з екрана.
15. Слободянюк М. Розвиток символіки сучасних збройних сил України: досягнення і проблеми // **Мат. наук. заходу «Петро Сагайдачний – лідер українського козацтва», присвяченого 440-ї річниці від дня народження гетьмана Петра Сагайдачного та 19-ї річниці створення Збройних Сил України (Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)**. Львів, 2010.
16. Хорошунов М. Вся історія частини на одному рукаві [Електронний ресурс]. **Українське військо у XX–XXI сторіччі**. – Режим доступу: http://vijsko.milua.org/naruk_embl.html – Назва з екрана
17. Чмир М. Нова емблематика родів військ та служб Збройних Сил України // **Знак**. 2007. Ч. 42.
18. Чмир М. Символіка Збройних сил України 1917–1920 рр.: автореф. ... канд. іст. наук. 07.00.06 / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2006.
19. Чмир М. Символи «бога війни» // **Військово-історичний альманах**. Ч. 1 (22). 2011.